

Skötselplan för naturreservatet Hössna Prästgård

Fastställd den 19 oktober 1998

Förord

Föreliggande skötselplan för naturreservatet Hössna prästgård har upprättats av Ingvar Claesson och den landskapshistoriska översikten och beskrivningen av fornlämningarna har sammanställts av Pär Connelid på uppdrag av Länsstyrelsen under 1997. Till grund har legat inventeringar över områdets flora, samt studier av historiskt kartmaterial.

Skötselplanen består av två delar:

- I ALLMÄN BESKRIVNING av naturreservatet
 - 1. Administrativa data
 - 2. Grund för beslut att bilda naturreservat
 - 3. Översiktlig beskrivning av befintliga förhållanden
- II PLANDEL, som delas in i följande avsnitt:
 - 1. Disposition och skötsel av mark och vatten
 - 2. Anordningar för rekreation och friluftsliv
 - 3. Tidsplan
 - 4. Tillsyn
 - 5. Dokumentation
 - 6. Revidering av skötselplanen
 - 7. Finansiering av naturvårdsförvaltningen
 - 8. Bilagor
 - A. Litteraturförteckning
 - B. Karta 1: Huvudskötselområden med stängselplaceringar
 - C. Karta 2: Skötselområden
 - D. Karta 3: Rikkärr och diken
 - E. Karta 4: Vegetation
 - F. Karta 5: Fornlämningar samt kommunala vatten- och avloppsledningar
 - G. Karta 6: Markanvändning år 1704
 - H. Karta 7: Markanvändning år 1863
 - I. Karta 8: Markanvändning år 1895
 - J. Karta 9: Historiskt kartöverlägg från 1704 på ekonomisk karta från 1960
 - K. Ekonomisk utredning

I ALLMÄN BESKRIVNING

1. Administrativa data

Benämning:	Naturreseptatet Hössna Prästgård
Objektsnummer:	
Beslutsdatum:	1998-10-20
Kommun:	Ulricehamn
Socken:	Hössna
Läge:	Centrum av området ligger ca 600 m SSO Hössna kyrka.
Kartblad:	Ekonomisk karta 7D2d
Areal:	Ca 63 ha, varav efter restaurering: Öppen hagmark 23 ha Slåtterkärr 1 ha Artrik åker 2,5 ha Annan träd- och buskbärande hagmark 36,4 ha Hackslått 0,1 ha
Fastigheter:	Del av fastigheterna Hössna 5:3 och Hössna-Gärdet 8:1.
Naturvårdsförvaltare:	Länsstyrelsen

2. Grund för beslutet samt föreskrifter

Se Länsstyrelsens beslut

3. Översiktlig beskrivning

3.1 Naturförhållanden

Landskap, topografi och geologi

Reservatet ligger i en östvänd sluttning i Ätrans dalgång, i den delen som kallas Hössnadalen. Landskapet är delvis mycket kuperat, och höjdskillnaden i området är drygt 40 meter. Områdets högsta punkt ligger 300 m.ö.h. I väster sluttar området brant för att bli allt flackare åt öster. Geologiskt domineras området av kalkhaltiga isälvsavlagringar vilket i kombination med höjdskillnaderna har skapat en hel serie av kalkrika kärr längs sluttningen.

Vegetation

Vegetationen i området är mycket artrik och varierad, med en rad sällsynta arter. Den intressantaste floran finner man i rikkärren där det bl.a. växer kärrknipprot, fjällskära, axag, majviva, rosettjungfrulin, rikkärrsscapania, kalkkammossa, grov källklomossa, piprensarmossa och kalklungmossa. I övriga öppnare delar av området finns torra - fuktiga vegetationstyper som hyser flera hävdgynnade växtarter som bl.a. vingvial, trollsmultron, backsippa, slåttergubbe, klase-

fibbla, darrgräs, ormrot, fjällskära, borsttistel, kåltistel, smörboll och jungfrulin. I östra halvan av området har det mesta av marken under det senaste århundradet övergått till skog, vilken är grandominerad med stort inslag av framför allt björk. Skogsmarken är till allra största delen fuktig, och vissa delar är sumpskog. På några ej så fuktiga delar avverkades äldre gran under vintern 1996/97.

Rödlistade arter

Scapania degenii	Rikkärsskapania	(hotkategori 3)
Lathyrus heterophyllus	Vingvial	(hotkategori 4)

3.2 Markanvändning

På Hössna 1:1 används betesmarkerna och en del skogsmark som bete för mjölkkor och ungdjur. På skogsmarken bedrivs skogsbruk. På Gärdet 8:1 används hela arealen som bete för ungdjur, och på skogsmarken bedrivs samtidigt skogsbruk.

3.3 Landskapshistorisk översikt (kartbilaga J)

Det förhistoriska kulturlandskapet framträder storslaget. Här finns goda exempel på hur odling, bosättning och vägar kunde gestalta sig under olika epoker. Landskapet kring Hössnadalen belyser på ett pedagogiskt sätt en lång historisk utveckling. Gruskullarna utgör de tidigaste jordbrukarnas odlingsmarker. På moränmarkerna uppe på dalsidornas sluttningar finns spår efter järnålderns åkrar och inom samma områden återfinns flera av dagens bybildningar. Även under medeltiden hade området stor betydelse. Slutligen belyser den flacka uppodlade dalbotten den omfattande uppodling av madmarker som skedde under 1800-talet.

Kartmaterialet över Hössna kyrkby är rikhaltigt. Bland annat finns flera äldre kartor över såväl inägor som utmark. Det finns geometriska avmätningar från 1642-43, 1704 och 1737. Laga skifteskarta upprättades 1863. Användbar är också den äldsta ekonomiska kartan ("häradskartan") från 1890-talet. Reservatsområdet omfattar ett tidigare centralt parti av byns inägomark.

1704 års karta (kartbilaga G)

Kartan från 1704 omfattar hela Hössna bys inägomark. Kyrkbyn, bestående av elva hemman, fördelade på tre separata lägen, redovisas här tillsammans med hemmanet Krokstorp och de två gårdarna vid Gärdet. De olika enheterna bildar i praktiken en sammanhängande inägomark. Åkermarken, som tillhör de olika gårdarna eller gårdsgrupperna, ligger i åtskilda gårdar och ett särägosystem kan sägas råda. I ängsmarken är däremot ägoblandningen vanligare. Särskilt

hårdvallsängen omedelbart väster om reservatsområdet är kraftigt tegsplittrad.

Övrig mark utgörs av stora arealer sidvallsäng och beteshagar. Även dessa är i början av 1700-talet individuellt ägda. På några ställen förekommer dock ytor som varje år byter brukare. Träd- och buskvegetation finns i större omfattning endast på torr mark, i första hand inom beteshagarna i norr och söder, men även i viss utsträckning på mer höglänta ytor i sidvallsängen. Texten på kartan upplyser om att gran är vanlig i beteshagarna. Kartbilden förmedlar överlag bilden av ett landskap som kraftigt domineras av gräsmarker. Detta gäller särskilt i de avsnitt som berörs av reservatet.

Odlingssystemet i byn är vid den här tiden ensäde .

I kartbilden finns flera fornlämningar redovisade, bl.a. några stora gravrösen längs vägarna i söder. Lantmätaren lämnar också upplysningar om att det finns fossil åkermark i delar av ängsmarken. I ett område några hundra meter nordost om kyrkan omnämns ytor som ”.. har varit uhrigamle tyder wyd bruuk”. Invid ett av gravrösen i söder beskrivs ”en höglägen slätt af uhrigammalt lindhe”. Med denna notering avspeglas åkermark som uppkommit i samband med ett förhistoriskt arealkrävande brukningssystem. Brukningen torde ha upphört under medeltid eller tidigare.

1704 års karta - markanvändningen inom reservatsområdet (kartbilaga G)

Västra delen av reservatsområdet utgörs av högre liggande terräng som i början av 1700-talet i allt väsentligt fungerar som hårdvallsäng. Söder om bäcken (öster om reningsverket) finns några mindre åkerytor i ängsmarken. Denna yta utgör en utlöpare av ett av de centralt belägna åkergårdarna längre norrut. Den bevarade fossila åkermarken och kartans uppgifter om att sådan finns bland gravrösen i söder gör det sannolikt att praktiskt taget all hårdvallsäng innehåller övergivna åkerformer. I nedre, östra delen av detta avsnitt löper en väg som delvis finns bevarad i form av en hålväg. Vegetationen dominerades av öppna gräsmarker. Enstaka eller mindre grupper av träd förekommer bara i de högst belägna (och sannolikt minst avkastande) avsnitten. Flera träd finns också kring de tre åkerytorna i åkergärdet.

Längst i norr finns ett par beteshagar (kalv- resp. hästhage) och i öster en stor kohage. Samtliga dessa hagar är sidlänta och ägs 1704 av Prästgården. Kohagens västligaste del rymmer en del träd, främst på torrare mark. Långt ut i kohagen har lantmätaren markerat en stor solitär gran (ej redovisad på kartöverlägget). De påfallande raka hägnaderna kring beteshagarna i norr förefaller sent tillkomna. De är troligen resultat av den allt mer ökande privatiseringen av marken under denna period.

”Enghagan” mellan kohagen och hårdvallsängen i väster innehåller också en del träd. Även denna ägs av Prästgården. Dess västra hägnadsbegränsning löper ett par hundra meter parallellt med hålvägen.

Södra delen av området utgörs av sidvallsäng som är en fortsättning på de öppna ängsmarkerna i väster. Här förekommer några trädbestånd på torrare mark.

Trots förekomsten av en hel del träd domineras alltså reservatsområdet i början av 1700-talet helt av gräsmarkerna. Utblicken över det öppna landskapet från t.ex. en punkt i områdets högt belägna västra del, måste under denna period ha varit enastående. Med stor sannolikhet är åtskilliga av träden, i synnerhet enstaka eller mindre grupper av träd, hamlade. Det äldre kartmaterialet från länet innehåller sparsamt med uppgifter om hamling på inägomarken, men det hänger sannolikt samman med att det närmast betraktades som en självklarhet. De gånger hamling omnämns gäller det utmarker, och då oftast när möjligheten till ”lövbrott” saknas.

Markanvändningens förändringar inom reservatsområdet (kartbilaga H och I)

Kartan från 1863 tyder inte på att några större hävdmassiga förändringar ägt rum sedan 1700-talets början. Däremot har hägnadsorganisationen ändrats, såtillvida att flera mindre slåtterytor avhågnats i väster och söder. Uppdelningen mellan slätter- och betesmark kvarstår dock.

I norra hörnet av kohagen finns 1863 flera smala dikade åkertegar, vilka kan betraktas som ett första utslag av den stora uppodlingen av de fuktiga maderna som sker under slutet av århundradet. Ett flertal långa diken återfinns i området. Åkermark av denna typ har också tillkommit längst i söder, inom Krokstorps ägor. Här finns nu också en nyodlad mindre åker på torrare mark.

Vid häradskartans utgivande på 1890-talet har en del förändringar i markanvändningen skett inom reservatsområdet. På kartan klassificeras en stor del av den tidigare slättermarken som ”lövträdsbevuxenhet” vilket sannolikt innebär att den övergått till bete. Åtskilliga ytor betecknas emellertid fortfarande som äng. De återfinns närmast den centralt belägna åkermarken längst i norr samt på Krokstorps mark i söder. I sistnämnda avsnitt har ytterligare några mindre åkerytor tagits upp. I söder delen av den gamla kohagen kan vi notera att barrträden (troligen gran) börjat breda ut sig.

3.4 Fornlämningar och det fossila odlingslandskapet (kartbilaga F)

Fornlämningarna inom reservatsområdet domineras av fossil åkermark, vilken täcker en yta på drygt åtta hektar. Inom fornåkerområdet finns även fyra gravar, en skålgropsten samt en hålväg registrerade.

De fossila åkerformerna kan allmänt beskrivas som tydliga, dominerade av relativt höga terrasskanter, markerade hak, stensträngar och röjningsrösen. Rösena är dock få eftersom jordarten överlag inte är särskilt sten- eller blockbemängd.

Stratigrafin i området är komplex, med flera formmässigt identifierbara skikt. Möjligheterna till detaljerade tolkningar försvåras av att många ytor varit i bruk under senare tid, även under 1900-talet. Praktiskt taget all mark inom fornåkersområdet verkar vid någon tidpunkt ha fungerat som åker.

Merparten av de väldefinierade odlingsytorna avgränsas av terrasskanter som i några fall är mer än en meter höga. Enstaka ytor i nordväst har, trots att de ligger i ganska kraftig lutning, mycket plana brukningsytor. De flesta terrasskanter begränsar relativt stora men överlag oregelbundna ytor, särskilt i norra delen av området.

På östra sidan av hålvägen finns flera regelbundet utformade ytor, orienterade i öst-väst och avgränsade av kraftiga hak och terrasskanter, i ett par fall delvis med stensträngskaraktär. Avståndet mellan parcellgränserna är ca 25 meter. Två av dessa kan följas nästan oavbrutet knappt 100 meter från hålvägen och ner i sluttningen österut. Hålvägen ger ett tydligt intryck av att överlagra de långsmala ytorna. Marken väster om hålvägen är förhållandevis plan och har varit i bruk under senare tid.

I söder är topografin mycket varierad och här domineras den fossila åkermarken nästan fullständigt av sent brukade ytor. Åkermarken i detta avsnitt utgör fortsättningen på ytor som funnits där grustakten nu är belägen. Omedelbart norr om grusgropen finns, i en brant sluttning, flera fina terrasserade ytor. I svackan nedanför löper en klumpstensrad längs en sent brukad yta.

Flera ytor av den fossila åkermarken har varit i bruk under de senaste århundradena, men såväl formerna som det äldre kartmaterialet visar att det varit fråga om ett tillfälligt utnyttjande. En jämförelse mellan de fossila formerna och utseendet på den centralt belägna åkermarken vid Hössna kyrkby 1704 visar på stora likheter. Blockformen dominerar på de enskilda åkrarna, men långsmala åkerrenar mellan ytorna, som i flera fall bildar sammanhängande rader, antyder att en övergripande ”nivå” av långsmala parceller kan ha funnits även här.

Utöver den fossila åkermarken som ingår i fornlämningen Raä 115 finns inom reservatet ytterligare några ytor. I norr är de två mindre åkerytorna omedelbart söder om kalvhagen på 1704 års karta bevarade. Ca 300 meter NNV om Krokstorp finns ett flertal tegplöjda parceller bevarade på mycket blöt mark. Det rör sig här om typiska sena 1800-talsåkrar. Några av dem finns markerade på häradskartan. Samtliga övriga odlingsytor vid Krokstorp är också ännu fullt identifierbara.

3.5 Tillgänglighet

Området är idag tillgängligt från flera håll, men de lämpligaste bilparkeringarna finns vid Hössna kyrka och reningsverket. Inga anläggningar finns för friluftslivet, men det kan ändå inte anses svårtillgängligt.

3.6 Servitut

Servitut finns för kommunala vatten- och avloppsledningar. (Kartbilaga F)

II PLANDEL

1. Disposition och skötsel av mark och vatten

1.1 Övergripande mål

Det växtliv som finns i de öppna rikkärren, slåtterängarna och naturbetesmarkerna är resultatet av en lång, kontinuerlig och traditionsenlig hävd, åtminstone fram till början av 1900-talet med slåtter och beteshävd. Området bestod under 1700-talet av stora gräsbärande marker av typen hårdvallsängar, sidvallsängar och beteshagar men även enstaka små åkertegar.

De natur- och kulturmiljövärden som ska bevaras och restaureras är, i ett historiskt perspektiv, representativa för de kalkrika rikkärren, sidvallsängarna och hårdvallsängarna med traditionell slåtter och bete som ingick i de slåtter- och betesmarker som Hössnabygden dominerades av fram till slutet av 1800-talet.

Inom reservatet syftar beslutet till att bevara den höga artrikedomen och arttätheten som är kännetecknande för den välhävdade örtrika torrängen, rödvenfriskängen, gräslågstarrfuktängen och den örtrika friskängen samt den örtrika rikkärrsvegetationen. Exempel på arter som genom slåtter och betesdrift ska bevaras så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer är vingvial, trollsmultron, jungfulin, vårfingerört och backsippa samt fjällskära, majviva, kärrknipprot och smörboll. Liksom mossorna rikkärsscapania, piprensarmossa och kalkkammosa.

Vidare syftar beslutet till att bevara de fornlämningar och agrara landskapselement i form av fossil åkermark, hålvägar, stensträngar och röjningsrösen mm som finns i ängs- och hagmarkerna.

En landskapsbild som efterliknar den man kan utläsa av det historiska kartmaterialet skall eftersträvas vilket kännetecknades av stora öppna gräsbärande marker och hamlade träd.

1.2 Generella riktlinjer och åtgärder

Landskapet skall i största möjliga mån återfå ett utseende som det kan ha haft under 1700-talet, och hävden skall efterlikna den historiska. Men det mesta av tidigare ängsmark ska skötas med bete.

1.2.1 Körning

Vid avverkningar och annan körning i området måste mycket stor försiktighet iakttas så att inte markskador uppstår vid kulturhistoriska spår eller i fuktig eller blöt mark.

1.2.2 Odling

Bortsett från åkermark så får markerna inte kultiveras eller påföras gödsel, kalk eller bekämpningsmedel. Tillfälliga allmogeåkrar som tas upp i betesmarken får förstås markbearbetas, men inte påföras gödsel, kalk eller bekämpningsmedel. (Se nedan, skötselområde 1a).

1.2.3 Avverkning, röjning och hamling

Vid avverkning vid rikkärr, och på det som är eller skall bli öppnare fodermarker, skall allt avverkningsavfall forslas bort eller eldas upp. Eldning får dock inte ske på fornlämningsområde. Även på rikkärrsytor skall eldning undvikas, men i undantagsfall kan eldning ske där det finns stubbar eller gammalt ris.

Täckningsgraden för kvarstående träd varierar mellan 5 % och 50 % beroende på vilket skötselområde som avses.

De olika täckningsgrader för trädskiktet som nämns för olika ytor baserar sig på en bedömning av vad som kan vara lämpligt för att åstadkomma goda betingelser för fält- och bottenskiktets hävdgynnade arter. Historiska belägg annat än att markerna tidigare varit mycket öppnare finns inte. Efter genomförda restaureringsåtgärder finns skäl att utvärdera och eventuellt vidta ytterligare avverkningar.

Ett stort antal (totalt minst 300 st) lövträd av olika arter inom alla skötselområden skall etappvis topphuggas, friställas, och sedan skötas med hamling. Toppbyggning skall främst ske på ytor som tidigare varit slätteräng. Efter toppbyggning skall 10-20% av träden hamlas per år så att varje träd hamlas med 5-10 års mellanrum.

Av hasseln skall 10% avverkas per år, (på ca en meters höjd för att inte bli nerbetade), och sedan tillåtas att växa upp igen, så att alla hasselbuskar förnyngas med 10 års mellanrum.

Sly skall i förekommande fall röjas bort.

1.2.4 Stängsling

Varje huvudskötselområde (1-6) skall vara instängslat med permanent stängsel enligt gränserna på skötselplanekartan. Stängsel kan också stå i fastighetsgräns. Gamla stängsel som inte får någon funktion tas bort. Längs flera sträckor står redan stängsel lämpligt placerade.

I första hand skall stängselstolpar användas som inte är tryckimpregnerade.

Tillfälliga elstängsel bör användas vid slåtterytorna (1v, 2s, 5s), som efter höbärgningen sambetas med intilliggande betesmark. Då undviks trampsador vid stängselöppningar.

På sikt skall några stängsel vara traditionell trögärdesgård, då på sträckor där det stod stängsel enligt det äldre kartmaterialet (se karta 1). Trögärdesgårdarna bör kompletteras med eltråd.

1.2.5 Betesdrift

Vid bete skall djuren inte tillåtas att gå på gödslade betesmarker eller vallar samtidigt som de går i något av reservatets skötselområden. Betesdjuren skall inte tillåtas att vara i något av skötselområdena under perioden 10 november - 20 april. Stödutfodring av djur får endast ske under högst två veckor vår och höst. Stödfoder får inte läggas i närheten av fornlämningar eller ytor med hävdgynnad flora. I första hand skall alltså eventuell stödutfodring ske utanför skötselområdena. Mjölkkor som stödutfodras kan användas som betesdjur i reservatet under hela betessäsongen om detta är nödvändigt för gårdens djurhållning. I första hand bör dock kvigor, stutar, sinkor, ameller eller dikor användas som betesdjur.

1.2.6 Hävdtryck på gräsmark

Inom samtliga slåtter- och betesmarker ska hävdtrycket vara sådan att all gräsmark på hösten är väl slagen och/eller avbetad. Det innebär att den kvarstående vegetationsmängden vid vegetationsperiodens slut, mätt som genomsnittlig "linjelhöjd", på fuktig mark skall vara högst 6 cm och högst 3 cm på torr-frisk mark.

1.2.7 Slåtter

Vid slåtter ska klippande eller skärande redskap användas, och höet skall forslas bort mellan 2-7 dagar efter slåttern.

1.2.8 Diken

Diken som avvattnar rikkärr skall fyllas igen med sina dikesmassor. Diken som avvattnar skogs- eller betesmark skall fyllas igen punktvis (se karta 3). Beträffande gränsdiket mellan de båda fastigheterna

skall endast en återfyllning ske av den bergklack som tidigare sprängts bort. Beträffande diket i vilket det renade avloppsvattnet mynnar skall inte läggas igen nedströms den punkt varifrån avloppsvattnet rinner ut. Diken som avvattnar åkermark eller körvägar som används i jordbruksdriften får hållas i funktion.

1.3 Skötseln av olika naturtyper i reservatet (kartbilaga C)

1.3.1 Skötsel av tre slåtterkärr (delområde 2s, 5s)

Alla träd och buskar avverkas på kärrytorna. Tillfälliga elstängsel användes för att hägna in kärren i samband med att omgivande marker betas. Slåtter skall utföras omkring 1 augusti varje år. Efterbete med nötkreatur under september månad.

Kung Karls spira skall införas på lämpliga fuktängsytor vid kärren. Lokalt frömaterial skall användas. Syftet med åtgärden är att etablera ytterligare en växtplats för Kung Karls spira eftersom den är på stark tillbakagång på de få kända lokaler som finns i Västergötland. Ett antal lokaler finns eller har funnits i Hössnadalen. I reservatet finns goda möjligheter att genom olika åtgärder skapa goda betingelser för arten.

1.3.2 Skötsel av övriga rikkärr (delområde 3r och 4r (5 ytor), 5r (2 ytor))

Samtliga rikkärr i reservatet har under tidigare århundraden hävdats med slåtter och/eller bete. Därför är det viktigt att de hålls i fortsatt hävd, eller att hävd återupptas där det idag är ohävdad. Avverkning, topphuggning och röjning skall genomföras så att alla kärr blir mycket öppna. Täckningsgraden av träd- och buskskikt skall inte överstiga 5%.

Bete med nötkreatur.

Om allvarliga trampskador uppkommer, eller om rikkärrsmossflora och slåttergynnad flora som fjällskära minskar kraftigt, skall de ytor där detta inträffar stängslas in och skötas som slåtterkärr (se ovan). Detsamma gäller vid djurbrist. Det gäller dock endast om ytorna i de historiska kartmaterialet legat i ängsmark.

1.3.3 Skötsel av övriga öppnare betesmarker (skötselområde 1a, 2a, och 4a (2 ytor), samt 5a)

Stängsel skall stå på samma plats som i det historiska kartmaterialet, där det samtidigt är praktiskt för genomförandet av skötseln.

Träd som kan bli lämpliga hamlingsträd skall topphuggas och friställas. Avverkning av de flesta yngre träd som inte topphuggs. Avverk-

ning av alla barrträd som inte behövs som skydd för betesdjuren. Avverkning av alla träd som riskerar att skada fornlämningar. Avverkning av enbuskar som konkurrerar med hävdgynnad flora, eller skymmer fornlämningar. Alternativt kan enbuskar stamkvistas för att senare kunna bli gärdsgårdsstörar. Slyröjning och hasselföryngring. Efter restaurering skall träd- och buskskiktets täckningsgrad inte överstiga 10% i något av skötselområdena.

Betas väl av nötkreatur. Det kan kombineras med häst eller får, men om häst betar så måste man vara mycket uppmärksam så att inte skador uppkommer på fornlämningar. Ratade partier skall putsas eller brännas. Om djurbrist föreligger skall den artrika åsen och fuktängen i område 1a, samt större ytor i anslutning till slåtterkärren (2s), hägnas och skötas med slåtter och efterbete.

En yta (linda) bör årligen stängslas in och odlas som allmogeåker med spannmål och hotade åkerogräs i område 1a. Varje lämplig linda skall endast odlas två år och sedan flytta runt i skötselområdet. Ytan kan lämpligen vara ca 300-500 kvadratmeter. Ytorna som brukas skall vara de flackare, senast odlade i området, med trivialast flora. Ca 20 lämpliga ytor skall utses i samråd med länsantikvarien, så att inga äldre odlingsformer skadas. Efter spannmålsskörden skall höet från område 1v spridas på lindan, för att få en artrikare ängsflora efteråt. Ingen gödsling eller insädd av vallfrö.

1.3.4 Skötsel av slåtterängsslänt (delområde 1v)

Slåtter ca 25 juli. Efterbete av nötkreatur eller häst under september. Avverkning av de flesta enbuskar och björkar. Toppuggning av ask samt de björkar som inte avverkas. Två enbuskar och två björkar sparas liksom samtliga askar.

De hotade arterna drakblomma och smalbladig lungört skall införas i skötselområdet. Detta motiveras bl a av att de har växtplatser endast 350 resp. 1500 meter från detta skötselområde och att de här skulle ha en lämplig miljö samt att här redan finns deras vegetationstyp med andra slåttergynnade arter. De har försvunnit på många lokaler i Ätradalens under de senaste decennierna och var troligen tämligen vanliga i området fram till senaste sekelskiftet, när slåtterängarna började försvinna. Frö skall tas från lokalt material, lämpligen från naturreservatet Knätte kullar.

1.3.5 Skötsel av f.d. mossodling (skötselområde 3t)

Sköts årligen med bete alternativt slåtter med efterbete. Slåtter skall i så fall utföras i juli månad, dock tidigast den 10 juli. Betas av nöt-

kreatur, vilket kan kombineras med häst och får. Enbart bete kan behöva kombineras med putsning och/eller bränning.
 Inga träd eller buskar ska tillåtas att växa upp i området.

De öppna tegdikena i området skall tillåtas att gå igen med tiden.

1.3.6 Skötsel av öppnare betesmark fd skogbeväxt (skötselområde 3b och 4b (2 ytor))

Bortforsling eller bränning av avverkningsavfall. Avverkning av alla kvarvarande barrträd som inte behövs som skydd för betesdjuren. Högst 10 granar får dock finnas kvar inom varje yta. Toppfuggning av träd som kan bli lämpliga hamlingsträd. Avverkning av de flesta yngre lövträd som inte toppfuggs och av de flesta högstammiga lövträd. Slyröjning. Efter restaurering skall träd- och buskskiktets täckningsgrad inte överstiga 10%. Årligt bete med nötkreatur vilket kan kombineras med häst och får.

1.3.7 Skötsel av skogsmark som skall bli öppnare betesmark (delområde 1c (2 ytor), 3c, 4c (3 ytor), 4d, 4f(3 ytor), 5f och 5c))

Alla delar inhägnas för bete och omförs på kortare eller längre sikt till betesmark av öppen till halvöppen karaktär. Det skall vara öppnast i delar som gränsar till kärr, öppet bete eller åker, och mest träd på skötselområdena 4f och 5 f. I stort sett alla barrträd avverkas, utom enstaka äldre granar och några grupper till skydd för betesdjuren. Dock skall högst 10 granar sparas per hektar med undantag för område 4f och 5f där 20-30 granar per hektar kan sparas. Träd som kan bli lämpliga hamlingsträd toppfuggs. De flesta yngre lövträd som inte toppfuggs avverkas. Slyröjning. En del äldre lövträd sparas, främst gruppvis.

Områdena prioriteras för restaurering i följande ordning: 1c, 3c, 5c västra delen, 4c norra ytan, 5c östra delen, 4c mellersta ytan, 4c södra ytan, 4d, 4f och 5f. Före varje restaureringsetapp skall det vara uppenbart att det kommer att finnas tillräckligt med betesdjur för att uppnå fullgott betestryck på alla delar.

Efter röjning, avverkning och toppfuggning skall träd- och buskskiktets täckningsgrad inte överstiga 25% på något av skötselområdena, med undantag för område 4f och 5f där det inte skall överstiga 50 %.

Bete med nötkreatur vilket kan kombineras med häst och får.

1.3.8 Skötsel av f.d. åkermark (delområde 2e, 5e)

Kan brukas som allmogeåker (se område 1a), betesmark eller åker. Om de används som permanent betesmark eller allmogeåker så får inte gödsel, kalk eller kemiska bekämpningsmedel spridas.

1.3.9 Skötsel av åkermark (delområde 6)

Brukas som slåttervall eller åker i växtföljd.

1.4 Jakt

Förordnandet innebär inga förändringar av rådande jakt.

1.5 Kraftledning

Området genomkorsas av kraftledningar. Dessa påverkar landskapsbilden negativt, och erfordrar underhåll varvid risk för körskador på känsliga marker föreligger.

Normalt underhåll får utföras men skall föregås av samråd med naturvårdsförvaltaren. Reparation av akut uppkomna skador får dock utföras utan sådant samråd.

Naturvårdsförvaltaren skall verka för att luftledningarna i området på sikt flyttas till en sträckning som är lämpligare med hänsyn till landskapsbild och natur- och kulturvärden.

1.6 VA-ledningar

Kommunala vatten- och avloppsledningar genomkorsar området (se karta 5). Underhåll och reparationer får utföras, men skall föregås av samråd med naturvårdsförvaltaren. Man bör överväga att på sikt finna en lämpligare dragning av avloppsledningen. Nyttjande av vattentäkt, samt infiltration av avloppsvatten skall ske på sådant sätt att den naturliga hydrologin i området inte riskerar att förändras.

1.9 Körvägar

I området finns flera körvägar till åkermarkerna. Normalt underhåll får utföras, men skall föregås av samråd med naturvårdsförvaltaren

1.10 Vattentäkt

En enskild brunn som förser prästgården och kyrkan med vatten finns i skötselområde 2a. Normalt underhåll av brunnen och vattenledningen får utföras.

2 Behandling av skötselområden (kartbilaga B och C)

Skötselområde 1 (a,c,v)

Historisk markanvändning

Till allra största delen slåtteräng, som dock till stor del övergått till bete 1890. År 1704 och 1890 små ytor av åker. Stora delar av området täcks av fossil åkermark. Flera ytor har också varit brukad åkermark under 1900-talet.

Beskrivning

Ett mycket kuperat område av isälvsavlagringar som betas över stora delar. En stor del av området är fornlämningsområde med mycket fossil åkermark, främst i form av terrasser som domineras av torr till frisk, öppen gräsmark med en del inslag av hävdgynnad flora på torra backar, som backsippa, vårfingerört och brudbröd. Finast är en åsslänt nordost om reningsverket. Norr om den åsen finns ett fuktängsområde med en del björk. Där finns artrik fuktängsflora med bl.a. fjällskära, ormröt, klasefibbla och smörbollor. Friskängsdominerade ytor i hela området är påverkade av tidigare kultivering, och har trivial flora. I området växer en del enbuskar och några grupper med björk, gran, hassel eller asp.

Genom den artrika fuktängen och fornåkerområdet finns en kommunal avloppsledning nedgrävd.

Området gränsar till ett stort grustag i söder. I gränsen mot grustaget finns rester av en trädgårdsgård.

I norr finns en fuktig svacka (1c) med en liten bäck. Det området är ohävdad och har ett tätt träd- och buskskikt, av främst björk. Grässvålen är delvis upplöst och floran är tämligen trivial, men vid restaurering finns förutsättning för hävdgynnad flora, inom vissa delar.

Det går en traktorväg, med vägdike, nord-sydligt mot reningsverket.

Längst i nordväst (1v) finns en betad sydvänd sluttning med torrängsflora, bl.a. den slåttergynnade, hotade arten vingvial, och även trollsmultron, brudbröd, svinrot m.m. Västra halvan är helt öppen medan det växer enbuskar och lövträd i östra halvan. Floran är delvis störd av kväveläckage, tramp eller skugga. Sluttningen omges av f.d. åker i söder och öster.

Målsättning

Välhävdad och öppen fodermark, med expanderande hävdgynnad flora och med grupper eller enstaka träd och buskar. Minst 70 hamlade träd, samt en roterande allmogeaåker.

Man bör arbeta för att det stora grustaget i sydväst i samband med efterbehandlingen restaureras till ett landskap som liknar det inom reservatet, och så att den naturliga floran kan återkomma där.

Engångsåtgärder:

Huvudskötselområde 1

Stängsling enligt gränserna på karta 1, så nära åkerkanter som möjligt.

Skötselområde 1a

Toppfuggning av minst 35 lämpliga hamlingsträd. Avverkning och hasselföryngring. Røjning av mer än hälften av enbuskarna på åsen i norr.

Skötselområde 1c (2 ytor)

Avverkning av främst yngre björk och barrträd. Toppfuggning av minst 30 lämpliga hamlingsträd. Några äldre aspar sparas. Träd och buskar skall främst stå gruppvis. Inga träd får skugga område 1v.

Skötselområde 1v

Røjning av enbuskar. Toppfuggning och avverkning.

Underhållsåtgärder:

Skötselområde 1a och 1c

Bete. Røjning av unggran, sly och enbuskar vid behov. Hasselföryngring. Hamling. Eventuell justering av stängselplacering för att minimera trampskador vid terrasskanter och andra kulturspår.

En allmogeåker bör odlas årligen, vilken roterar i området.

Skötselområde 1v

Slätter och Efterbete. Användning av tillfälligt elstängsel. Hamling.

Skötselområde 2 (a, e och s)

Historisk markanvändning

Slätteräng som delvis övergått till bete omkring år 1890. Små ytor åker.

Beskrivning

En sluttning som blir allt flackare österut. Ett flertal källutflöden i väster som bildar mycket artrika och värdefulla rikkärr, vilka ligger inom skötselområde 2s. Här växer bl.a. axag, majviva, kärrknipprot, fjällskära, rikkärrsskapania, kalkkammossa och grov källklomossa. Kärren söder om körvägen är betade. Kärret norr om körvägen är invaderat av älgört i kanterna, och södra kanten är skadad av ett dike och tidigare gödselläckage.

I området finns också många torra, friska och fuktiga partier som också hyser hävdgynnad flora, bl.a. ormrot, slätterblomma, smörbollar, slättergubbe och darrgräs. Norr om körvägen är frisk- och fuktängsfloran mer trivial. Större delen är betad och mycket öppet, med endast enstaka björkar, men det södra hörnet är ohävdad och igenslyat. I sydväst finns en f.d. åker med terrasskanter. Från gården

och ner mot maderna går en körväg, delvis med vägdike, samt en kommunal vattenledning.

Norr om vägen finns en yta med utplanade schaktmassor, och söder om vägen ett litet nyuppfört skjul.

Målsättning

Välhävdat och mycket öppen fodermark av slåtterängskaraktär, med mycket artrik hävdgynnad flora.

Engångsåtgärder:

Huvudskötselområde 2

Stängsling enligt gränserna på karta 1. Stängsel mot område 4 sätts upp i samband med hela område 4:s stängsling.

Skötselområde 2a

Avverkning och röjning. Topphuggning av ca 10 lämpliga hamlings-träd. Någon tät trädgrupp kan sparas som skydd för betesdjuren. Efter restaurering skall träd- och buskskiktet inte täcka mer än 5%.

Området med schaktmassorna som ligger norr om körvägen skall städas från skräp och annat avfall. Det lilla skjulet vid körvägen skall tas bort.

Skötselområde 2s (2 ytor)

Alla träd och buskar vid kärrytor avverkas.

Underhållsåtgärder:

Skötselområde 2a

Bete med nötkreatur, vilket kan kompletteras med häst. De flesta år skall det ske en paus i betet under 4-6 veckor i maj och/eller juni.

Betet bör kompletteras med putsning eller bränning av ratade partier. Slyröjning och hamling.

Skötselområde 2e

Betesdrift, slåtter, åkerbruk eller bruk av allmogeåker.

Skötselområde 2s

Slåtter. Efterbete med nötkreatur. Användning av tillfälliga elstängsel.

Skötselområde 3 (b, c, r, t)

Historisk markanvändning

Betesmark och en del slåtteräng. Lite åker omkring år 1895.

Beskrivning

En betad flack östsluttning som övergår i mader. I nordväst (3r) finns ett rikkärr med artrik flora, bl.a. kärrknipprot, fjällskära, rosettjungfrulin och kalkkammossa. Kärrret är tämligen öppet, med enstaka träd och en del smått lövsly. Där är ganska tjockt med förna.

Områdena 3b och 3c täcks till större delen av fuktig mark som under 1900-talet övergått från öppen betesmark till skog, även om det troligen har betats oavbrutet. I område 3b är dock skogen avverkad under vintern -96/-97. Kvar står främst björk, och enstaka sälk, rönn, gran och tall. En del körspår finns efter avverkning och utkörning. Lite avverkningsavfall ligger kvar. Floran är mestadels trivial, men fläckvis finns fragment av hävdgynnad flora. Område 3c består av en större dunge med ganska tät blandsumpskog. Gran och björk dominerar, men det finns enstaka skott av lönn och ask m.m. Ett dike går genom sumpskogen till fastighetsgränsen i norr, och sedan i gränsen ner till moderna. Det avvattnar rikkärret något.

Längst i öster finns några helt öppna mosstegar (3t) med flera öppna diken. Det har varit brukad åkermark under en period, men håller nu på att återgå till madmark. Det betas och här växer tuvtåtel-fuktäng.

En kraftledning passerar 3b.

Målsättning

Att återfå en öppen landskapsbild med hamlade träd och trädgrupper, så att det öppna madlandskapet i nordost binds ihop med det öppna, kuperade ängs- och hagmarkslandskapet i sydväst. Att väl hävda marken så att rikkärrensfloran bevaras och expanderar, och så att hävdgynnad flora kan återkomma på mark som varit igenvuxen under de senaste decennierna.

Engångsåtgärder:

Huvudskötselområde 3

Stängsling enligt karta 1.

Skötselområde 3b

Avverkning. Omhändertagande av gammal och nytt avverkningsavfall, lämpligen genom eldning för att undvika ytterligare körning. Topphuggning av minst 30 lämpliga hamlingsträd. Några täta trädgrupper kan sparas som skydd för betesdjuren. Skott av ädellöv sparas för att senare kunna bli hammelträd.

Skötselområde 3c

Avverkning och slyröjning. Topphuggning av minst 10 träd. En tät trädgrupp kan sparas som skydd för betesdjuren. Täckningsgraden av trädskiktet ska sedan vara högst 25 %.

Diket väster om rikkärret fylls igen.

Skötselområde 3r

Slyröjning. Topphuggning av ca fem träd i norra och västra kanten.
Avverkning av alla övriga träd.

Underhållsåtgärder:

Skötselområde 3

Slyröjning. Betas av nötkreatur, vilket kan kombineras med häst.
Hamling.

Skötselområde 4 (a,b,c,d,f,r)

Historisk markanvändning

Betesmark till större delen, även en del slåtteräng i sydost. 1704 även slåtteräng i sydväst. Några åkertegar i norr år 1863.

Beskrivning

En sluttning som blir allt flackare österut. Marken är fuktig i större delen av området, men det finns några torrare kullar. Större delen av området är skogbevuxet, men öppnare partier finns vid kärr, samt i områdena 4a. 4a som består av två ytor är det enda som betas idag. Längs hela västra kanten av området finns en rad mycket fina rikkärr. Även i de flackare delarna finns kärrpartier, som åtminstone delvis har rik karaktär.

Skogspartierna varierar mycket. Torrare delar är oftast bevuxna med planterad gran, medan det på fuktig mark mest är blandsumpskog av gran och björk. Den är ofta gles och luckig.

På två mindre områden i väster (4b), samt på angränsande rikkärrsytor, har i stort sett allt barr avverkats under -96/-97, men en del avverkningsavfall ligger kvar.

Det finns ett flertal diken i området, av vilka några allvarligt skadar rikkärr. Det finns även flera äldre diken som är så igångsatta att de inte längre har någon avvattande funktion.

Genom ett rikkärr finns en kommunal avloppsledning nedgrävd, och längs körvägen i norr en vattenledning (se karta 5). I väster finns en kraftledning.

Målsättning

Ett välhävdat och varierande område med öppna kärr, och öppna hagmarksytor med hävdgynnad flora, ytor med björkhage och hamlade träd.

Engångsåtgärder:

Huvudskötselområde 4

Stängsling enligt karta 1. Igenfyllning av diken.

Skötselområde 4a,c,d,r,f

Röjning och avverkning. Topphuggning av minst 100 träd.

Skötselområde 4b

Omhändertagande av avverkningsavfall, röjning och avverkning. Topphuggning av minst 15 träd.

Underhållsåtgärder:

Skötselområde 4

Bete med nötkreatur vilket kan kombineras med häst. Hamling.

Skötselområde 5 (a,c,e,f,r,s)

Historisk markanvändning

Slätteräng och genom åren ökande andel åker. År 1890 har västra delen av slätterängen övergått till bete.

Beskrivning

Sluttning som blir allt flackare österut. Mest mycket fuktig mark, men även ett par torrare kullar. Det finns flera rikkärr, fuktdråg och örtrika fuktängspartier med bl.a. mycket fjällskära. I sydväst finns ett mycket fint källkärr med bl.a. axag, fjällskära och kåltistel.

Större delen av området är bevuxet med yngre blandsumpskog, men öppnare partier finns främst i söder och öster, och här finns en del hävdgynnad flora som ormrot, klasefibbla och smörbollar, men även kultiverade ytor och f.d. åker. Det finns också ett par grupper med äldre björk och asp. I öster finns en liten anlagd damm.

Målsättning

Ett välhävdad och varierande område med öppna artrika kärr, och öppna och hagmarksytor med artrik hävdgynnad flora, hamlade träd och ytor med björkhage.

Engångsåtgärder:

Skötselområde 5 a,c,f,r

Topphuggning av minst 60 träd. Avverkning, röjning och igenfyllning av diken.

Skötselområde 5s

Topphuggning av ca fem träd längs västra kanten. Avverkning av övriga träd och buskar.

Underhållsåtgärder:

Skötselområde 5 a,c,r,f

Bete, hamling, slyröjning.

Skötselområde 5e

Bete, slåtter, åkerbruk eller bruk av allmogeåker.

Skötselområde 5s

Slåtter och efterbete med nötkreatur. Hamling. Användning av tillfälligt elstängsel.

Skötselområde 6

Historisk markanvändning

Slåtteräng och åker.

Beskrivning

En mindre åker på en svag ås.

Målsättning

Fortsatt åkerbruk.

2. Anordningar för rekreation och friluftsliv

2.1 Övergripande mål

Målsättningen är att underlätta för allmänheten att besöka reservatet, samtidigt som konflikter med djurhållning och natur- och kulturvärden undviks, samt att informera besökarna om reservatets natur- och kulturvärden.

2.2 Riktlinjer och åtgärder

2.2.1 Tillgänglighet och huvudentré

Beskrivning: Området kan nås med bil från länsväg 872 via en mindre grusväg som leder till ett kommunalt avloppsreningsverk strax söder om Hössna kyrka. Här finns ytor som efter iordningställande ska fungera som parkeringsplats för besökande till naturreservatet. Platsen vid reningsverket, på fastigheten Hössna 1:7, skall fungera som huvudentré till reservatet.

Åtgärder: Naturvårdsförvaltaren skall genom avtal träffa överenskommelse med servitutsägaren till vägen om att den ska kunna nyttjas av naturvårdsförvaltningen och av besökande till naturreservatet. Vägvisare skall placeras vid länsväg 872 som hänvisar till reservatets parkering och entré vid reningsverket.

2.2.2 Friluftsanordningar

Stigar: Området är till stora delar gångvänligt och lätt att orientera sig i. Några anlagda stigar behöver därför inte anläggas. Stängsel runt vissa skötselområden försvårar tillgängligheten.

Åtgärder: Stängselövergångar skall anläggas på ett flertal platser för att förbättra tillgängligheten. Dessa övergångar skall placeras på slitagetåliga platser. Se förslag på skötselplanekartan.

Om stort besöksstryck uppstår som riskerar att skada natur- och kulturvärden, kan en stig markeras längs mindre trampkänsliga sträckor. Det kan även bli nödvändigt att spånga någon sträcka över vissa rikkärr för att kanalisera besökarna och minska slitaget.

2.2.3 Information

Beskrivning: Skyltar i A1-format produceras med information om naturreservatets natur- och kulturvärden, bestämmelser för allmänheten och om tidigare markanvändning och fornlämningar. En vädjan om att inte gå i slåtterängarna skall också finnas. Skyltarnas placering framgår av skötselplanekartan.

Åtgärder: Informationsskyltar ska sättas upp på parkeringen vid reningsverket och vid kyrkan. Skyltarna sätts upp i skyltställ av trä.

En natur- och kulturguide (folder) bör tas fram, som innehåller karta, bilder på karaktäristiska växter och kulturspår, och som skall finnas tillgänglig vid parkeringsplatserna. Med en sådan kan besökare lättare hitta det som intresserar dem i reservatet, och man slipper anlägga någon promenadstig.

2.2.4 Utmärkning av reservatets gräns

Gränsmarkering skall utföras enligt svensk standard och Naturvårdsverkets anvisningar. Detta sker genom naturvårdsförvaltarens försorg.

3. Tidplan

Engångsåtgärder skall utföras i följande prioriteringsordning:

1. Omhändertagande av avverkningsavfall, topphuggning och avverkning i skötselområde 3b och 4b.
2. Rójning, avverkning och topphuggning, samt igenläggning av diken vid samtliga rikkärr.
3. Stängsling runt skötselområdena 1, 2, 3 och 4.
4. Övrig rójning, avverkning och topphuggning i områdena 1, 2 och 3.

5. Övrig röjning, avverkning och topphuggning, samt igenläggning av övriga avvattande diken i områdena 4 och 5. (Se ”skötsel av skogsmark som skall bli öppnare betesmark” för prioritering.)

Punkt 1 och 2 bör utföras under första året efter reservatets bildande. Punkt 3-4 bör utföras under de tre första åren. Sedan skall alla engångsåtgärder under punkt 5 utföras i omgångar, och vara avslutade senast tio år efter reservatets bildande.

4. Tillsyn

Naturvårdsförvaltaren svarar för tillsynen av reservatet, och att skötselplanens åtgärder utförs.

5. Dokumentation

Naturvårdsförvaltaren svarar för dokumentation av åtgärder. Ur denna skall följande kunna utläsas: berört skötselområde, utförd åtgärd, datum för åtgärden, kostnader, finansiering samt effekter med avseende på vegetationsutveckling och vegetationsmängd.

Ett program för dokumentation och uppföljning av naturvärdena i reservatet skall upprättas. Programmet skall utgöra underlag för eventuell revidering av skötselplanen och skötselavtal med uppdragstagare/ brukare. I dokumentations-programmet skall bl.a. ingå provytor för kärlväxtflora i alla intressanta vegetationstyper samt för rikkärsmossflora. Inventering av provytorna skall ske med fem till tio års mellanrum för att man ska kunna följa vegetationens utveckling. I några kärrytor skall individräkning av majviva och slätterblomma ske med jämna mellanrum.

6. Revidering

Skötselplanen skall ses över vart 10:e år eller när Länsstyrelsen eller naturvårdsförvaltaren anser det påkallat.

Vid en revidering skall följande punkter ses över:

- Möjligheterna att fortsätta, eller att utöka, slätterhävden på rikkärr, fuktängar och torrängsytor.
- Den hävdgynnade florans, och rikkärsmossflorans utveckling i förhållande till genomförda skötselåtgärder.
- Gränserna mellan olika skötselområden, samt stängselplaceringar.

Skötselavtalen ska ses över vart 3:e eller 5:e år vid utvärdering av skötseln.

7. Finansiering av naturvårdsförvaltningen

Miljöstöd för biologisk mångfald kan sökas för stora delar av naturbetesmarkerna.

Skötselåtgärder i naturbetesmarken som inte täcks av miljöstöd bekostas av staten.

Övriga åtgärder och skötsel som bekostas av staten:

- skötsel av fornlämningar
- restaurering av naturbetesmarker
- skötsel av ängsmark och allmogeåkrar
- Nystängsling av skötselområdena
- Utmärkning och skyltning av reservatet
- Anläggning och skötsel av P-plats, informationstavlor, stigar och stängselgenomgångar
- Renhållning vid P-plats och markerade stigar
-

Ekonomisk utredning

Länsstyrelsen har gjort en ekonomisk utredning avseende kostnader för naturvårdsförvaltningen. Utredningen biläggs (bilaga K).
